

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Særtryk af „Danskere“.

Peter Hiort Lorenzen.

Af

Ludvig Schrøder

Peter Hiort Lorenzen.

Fd. 24. Januar 1791, dd. 17. Marts 1845.

Af L. Schrøder.

»Han talte dansk og blev ved at tale dansk«. Det er den brave Sønderjydes Eftermæle, som der er god Grund til at opfriske i Hundredaaret efter hans Fødsel. Dette Eftermæle blev skrevet paa tysk i den slesvigske Stænderforsamlings Protokol for Fredagen den 11. November 1842. Det blev skrevet paa dansk paa Sølvdrikkehornet, som — »hamret af gode danske Markstykker« — blev overgivet ham den 18. Maj 1843 ved den første Fest paa Høj-Skamling. Det er indristet i Historiens Aarbøger med en Skrift, der ikke vil slettes, saa længe der imellem Skamlingsbanke og Danevirke findes et Folk, som taler dansk og bliver ved at tale dansk. Ti P. H. Lorenzen blev i denne Retning en Mærkesmand for Sønderjyderne.

Der er faa Optrin i det saakaldte parlamentariske Liv, som har været mere følgerige end det, at den Deputerede fra Sønderborg talte dansk i Stænderforsamlingen paa Gottorp. Over en Menneskealder efter skrev *Goldschmidt*: »Hvor denne lille Begivenhed i det fjærne Norden kom til at udøve Indflydelse i Verden! Hvor sælsomt et Tilbageblik nu kan gribe en! Da P. H. Lorenzen i 1842 blev ved at tale dansk, begyndte han at rokke ved Louis Napoleons Trone, ti Aar før den var rejst. Da han, og alle vi danske, der toge hans Parti, vilde sikre Slesvig for Danmark, da Nationalstriden opkom, begyndte den Strømning, der førte Preussen og Østerrig imod os, tog begge Hertugdømmerne fra os, gjorde de to uenige om Byttet og førte til Sadova og fra Sadova til Sédan.« Det er jo ikke *Goldschmidts* Mening, at Kejser Napoleon ikke vilde være bleven styrtet, hvis P. H. Lorenzen ikke havde bleven ved at tale dansk hin 11. November, eller at der ikke vilde være opstaaet noget

samlet Tyskland med Preusserkongen som Kejser, dersom de øvrige Medlemmer af Forsamlingen paa Gottorp havde fundet sig roligt i, at Sønderborgs Udsending brugte det Sprog, som var Nordslesvigernes Modersmaal. Han afværger denne Mistydning ved at minde om »den Wiener, der ved Donau-Eschingen holdt Haanden for Kilden og sagde: Hvor de imorgen ville undre sig i Wien, naar Floden med et bliver bortel« Donau har mange andre Tilløb end fra Kilden ved Donau-Eschingen. Der er mange andre Begivenheder, der har virket sammen til at frembringe den Flod, som skyllede Tronen bort under Napoleon og løftede Preusserkongen saa højt, at han kunde faa Navn af Tysklands Kejser. Men Henvisningen til Historien om Wieneren viser tillige, at det er Goldschmidts Mening, at vil man paavise et enkelt Kildespring til den nyere Tids største Begivenheder, paa samme Maade som man paaviser Donaus Kilde og søger om Nilens Kilde, da maa man gaa tilbage til hint Sammenstød den 11. November 1842 i den gottorpske Stænderforsamling.

Men hvilken Sammenhæng der nu end er imellem Peter Hiort Lorenzens danske Tale og de store Verdenbegivenheder, der førte til, at Frankrig blev en Republik og Tyskland et Kejserdømme, saa er der dog frem for alt en tydelig Forbindelse imellem, hvad der skete den 11. November 1842, og hvad der siden er sket til Fremme af Danskhedens Sag, og derfor er der god Grund for vaagne danske Mennesker til at holde Mindet levende om hin Danskhedens Ridder, og om det store Øjeblik i hans Liv. Ganske særligt ligger det nær for den, der er knyttet til Folkehøjskolen, at værne om dette Minde, saa vist som Stiftelsen af Folkehøjskolen i Rödning staar i den nøjeste Sammenhæng med P. H. Lorenzens Kamp for Modersmaalet, og han selv med fuld Føje kan regnes til denne den ældste Folkehøjskoles Fædre.

Efter *L. Skaus* Bog om sin ældre Medstrider for den

danske Sag i Sønderjylland skal P. H. Lorenzen have ført sin Stamtavle tilbage til en brabantisk Soldat ved Navn *Laurenz*, som i det syttende Aarhundrede var kommen herind i Landet med Wallensteins Hær, men som forelskede sig i en Pige paa Als og derfor ønskede at blive der. Hun skal saa have skjult ham, indtil Hæren var ude af Landet. Efterkommerne af dette Par boede i lang Tid paa Hesselgaard i Ringenæs ved Graasten, hvor deres Bømærke, et Lavrbærtræ, var udskaaret i Bjælken over Døren. Familien var dog siden kommen til Als. Thomas Lorenzen blev født 1754 paa Gaarden Hjortholm paa Kegenæs og var Ridefoged i Gram Herred, da hans Hustru. Martha Hiort, fødte den Søn, der blev opkaldt efter hendes Fader, Købmand, Sukkerraffinadør og Raadmand Peter Hiort i Haderslev; senere blev Th. Lorenzen Amtsforvalter i Haderslev Østeramt og døde som Justitsraad, Ridder af Dnbr. og Dnbmd. 1834. Det blev tidlig bestemt, at P. H. Lorenzen en Gang skulde overtage sin Morfaders Forretning, og derefter blev hans Uddannelse ordnet. Da han havde gaaet i nogle Aar i Latinskolen i Flensborg, kom han bagefter i Lære hos den rige Købmand Sthur i samme By. Men allerede 1815 blev han sin egen Mand. Som Følge af den engelske Krig gik Sukker-Raffinaderiet i Staa; men P. H. Lorenzen fik en god Købmands-Forretning.

Men den 24aarige Købmand gik ikke op i sin daglige Dont. Grundtvig har en Gang bemærket, at *Napoleons* æventyrlige Tog til Ægypten og til det hellige Land, og igennem Rom og Madrid, Wien og Berlin til Moskov og til St. Helena tilbagegav aabenbar den i Smaalighed ned-sunkne Slægt Synet og Maalestokken for det store og kæmpe-mæssige, saa det nittende Aarhundredes Bod-Svende og Gaards-Karle har i det hele en mere poetisk Anskuelse af Livet end det attende Aarhundredes Digttere. Men at hine Begivenheder har virket stærkt især paa dem, som fik et Indtryk af dem under deres Opvækst, kan blandt andet

oplyses af P. H. Lorenzens Historie. En Borger i Haderslev, der havde været i Lære hos Sthur, medens Lorenzen var ansat paa hans Kontor, har fortalt, at Hurtighed i at hente Aviser, naar Posten var kommen, var et sikkert Middel til at vinde Yndest og Velvilje hos ham. Da P. H. Lorenzen som Købmand i Haderslev holdt sine egne Aviser, fandt han i mange Aar ikke meget i dem, som han kunde have Glæde af. Ti det var i det hele en trang og mat Tid, der fulgte paa den store Kraft-Anstrængelse i Napoleons-Tiden. Men den tyske Folkerejsning imod den franske Trældom drog dog i en Del Aar nogle Dønninger efter sig. Fra 1823 havde Preussen raadgivende Provinsial-Stænderforsamlinger. Og der arbejdedes i Nord-Tyskland med Held paa at nedrive Toldskrankerne imellem de forskellige Lande. I Danmark var der næsten fuldstændig stille og dødt. Lige som det derfor ikke var underligt, at det var en Mand, der havde studeret i Tyskland, *Uwe Lornsen*, der inden for den danske Stats Omraade først gentog nogle af de Tanker. Juli-Revolutionen 1830 havde sat paa Dags-Ordenen i Frankrig, og som han satte i Forbindelse med »Slesvig-Holsten«, saaledes var der ikke noget mærkværdigt i, at en ung Forretningsmand som P. H. Lorenzen, der sværmede for Frihed og Fremskridt, men endnu ikke var bleven sig bevidst, hvad Modersmaal og Folkelighed har at betyde, ventede sig mere af Udviklingen i Tyskland end i Danmark. Det var da fornemmelig i tyske Blade, særlig i et Blad, der udkom i Kiel, at han fra 1830 skrev om Tale- og Trykkefrihed, Nærings- og Handels-Frihed, om den ønskelige Skilsmisse mellem den dömmende og den styrende Myndighed o. s. v. Han vilde arbejde for, at den Landsdel, hvori han havde hjemme, kunde vinde disse Goder; men han mistvivlede om, at dette kunde ske i Forbindelse med Kongeriget; derfor var hans Blik vendt imod Syd.

1834 udstedte Frederik den Sjätte Forordningen om

Provincialstænderne, hvorefter Hertugdømmet Slesvig skulde have en raadgivende Forsamling med 44 Medlemmer; de 31 skulde vælges af Grundejere paa Landet og i Stæderne og 5 af de større Godsejere, medens Kongen forbeholdt sig at udnævne 4 Medlemmer af det slesvigske Ridderskab, 2 Præster og 1 Professor i Kiel; Hertugen af Augustenborg fik en livsvarig og arvelig Plads i Forsamlingen. P. H. Lorenzen blev valgt for Haderslev og sluttede sig i de to første Samlinger, 1836 og 1838, til det slesvig-holstenske Parti, hvis Fører Hertugen var. Da det danske Trykkefriheds-Selskab havde udgivet et fysisk-geografisk Kort over »Danmark med Holsten og Lauenborg«, var det P. H. Lorenzen, som bragte det paa Tale i Stænderforsamlingen; han oplyste, at han paa dette Kort slet ikke havde kunnet finde »Hertugdømmet Slesvig«, men kun »Sønderjylland«, og bad om Tilladelse til at henlægge det til almindeligt Eftersyn paa Forsamlingens Bord.

Men den samme Drift til at arbejde for Frihed og Fremskridt, som havde bragt P. H. Lorenzen til at se imod syd og holde sig til Slesvig-Holstenerne, fjærnede ham ogsaa fra dem. Han skønnede, at Hertugen af Augustenborg ingenlunde var nogen Ven af virkelig Frihed saa lidt som af borgerlig Lighed, at han var imod, at Bønderne skulde have Jagtret, og ikke kunde fordrage Tanken om Skattebevillingsretten i et Folkeraads Hænder. Da Forslaget om dansk Retssprog for dansk talende Folk kom frem i 1838, fandt P. H. Lorenzen det billigt, men kom ved at stemme for det i skarp Modsætning til Hertugen. I Holsten var der et Parti, som under Olshausens Ledelse udskilte sig fra Slesvigholstenerne, fordi de ikke kunde finde sig i det friheds- og ligheds-fjendske Sindelag, der kom frem hos Hertugen, og som haabede *uden* Slesvig bedre at kunne gaa frem imod Selvstyret. Endelig fik P. H. Lorenzen Lejlighed til at erfare, at der var Mænd i Danmark, som delte hans Kærlighed til Englands og Norges

frie Forfatninger. Orla Lehmann skrev hyppigt tyske Breve til ham for at knytte Forbindelse imellem ham og de danske »Liberale«, og da Frederik den Sjette sidst paa Aaret 1839 blev efterfulgt af den Fyrste, som havde været med at give Norge dets fri Forfatning, kom det paa mange Maader for en Dag, at man ventede, han nu skulde gøre det samme over for Danmark.

I Juni 1838 havde Købmand *Peter Christian Koch* i Haderslev, støttet af de to Universitetslærere i Kiel, *Christian Paulsen* og *Christian Flor*, begyndt at udgive Bladet »Danevirke«. Fra først af var der intet Forhold mellem dette Blad og P. H. Lorenzen. Men der var Mænd i Nordslesvig, som med deres Hjærte var stærkt optagne af Kampen for Danskheden, og som tillige havde jævnlige Ærinde paa Lorenzens Kontor. Naar de nu hørte ham udtale sig med stor Bitterhed om Hertugen og hans Venner, saa kunde de ikke undlade at fortælle det til Koch. En Dag gik denne til Lorenzen og blev meget venlig modtagen. Fra den Tid kom de jævnlig sammen; de spadserede med hinanden, og Lorenzen kom i Kochs Hjem.

Da P. H. Lorenzen var bleven klar over, at han maatte bryde med Slesvigholstenerne, fandt han det ikke rigtigt at beholde den Plads i Stænderforsamlingen, som hans Bysbörn i Haderslev havde betroet ham under andre Forudsætninger end de, der nu var til Stede. Den 14. August 1840 begrundede han i en offentlig Skrivelse, hvorfor han opgav det ham betroede Tillidshverv. »Jeg er nu kommen til den Overbevisning,« skrev han iblandt andet. »at en Forfatning i Lighed med den norske er ganske umulig at opnaa i Forening med Holsten, og at den, selv om Holsten vil, aldrig kan faa praktisk Gyldighed paa Grund af dets Forhold til det tyske Forbund. Og selv om der var en Mulighed for, at Slesvig kunde faa en anden Forfatning sammen med Holsten, saa tror jeg dog, at den kun da vilde blive til Sandhed, naar Slesvig blev indlemmet

i det tyske Forbund; men til at virke derfor vilde jeg aldrig kunne beslutte mig.«

Da P. H. Lorenzen 1842 paa ny mødte i Stændersalen, var det som Repræsentant for *Sønderborg*. Laurits Skau skriver om det Omslag, der bragte ham til at skifte Valgkreds: »Gennem en haard Kamp og utallige Ærgrelser havde han erhvervet sig en fast og urokkelig Overbevisning om, at hvis nogensinde hans elskede Fødestavn, Slesvig, skulde erholde sand Folkefrihed, da maatte det være i Forbindelse med Kongeriget, og efter at han først havde vundet Klarhed i dette Punkt, sluttede han sig med samme rastløse Iver, med samme Energi og samme ærlige og trofaste Stræben til de danske Frihedsvener, som han tidligere havde gjort til de tysk-slesvig-holstenske. Hvad Lorenzen gjorde, det gjorde han *helt*; der var ingen Halvhed skabt hos denne Mand.«

Kong Christian den ottende havde voldt de dansksindede Sønderjyder en stor Sorg ved at udnævne Prinsen af Augustenborg (Prinsen af Noer), Hertugens Broder, til Statholder i Slesvig-Holsten og til kommanderende General i begge Hertugdømmer, og de holstenske Grevebrødre Reventlow-Criminil til Ministre; den ene skulde styre de udenrigske Sager og den anden det slesvig-holstenske Kancelli; den sidste mødte derhos som kongelig Kommissarius ved den slesvigske Stænderforsamling, der traadte sammen 12. Oktober 1842. Det saa da paa Forhaand sort ud for den danske Sag. Men dens Fjender tog dog haardere fat, end man vel kunde have ventet. I Samlingens fire første Uger havde P. H. Lorenzen Ordet fra Møde til Møde for at kæmpe imod dem, der tidligere havde regnet ham til deres Parti. Han brugte i denne Tid ligesom i 1836 og 1838 stadig det tyske Sprog. Dansk var vel hørt i Stænderforsamlingen baade i 1836, da Kæmner Klestrup fra Ærø holdt et Foredrag om Udkastet til en ny Toldforordning, og i det mindste en af de Gange da Nis Lorenzen havde

Ordet, i 1840.¹⁾ Men danske Taler havde været rene Undtagelser, og de nordslesvigske Deputerede synes ikke at have haft Øje for Betydningen af, at de talte den Befolkningens Sprog, som de repræsenterede. — Advokat Gülich, der var valgt i Aabenraa, indbragte et Andragende fra en Del Skibsredere om, at det gamle Mærke paa Skibene »Dansk Ejendom« maatte blive ombyttet med »Schleswig-holsteinisches Eigenthum«, og under Forhandlingen derom, som blev taget op paa ny, da en anden Sag laa for, blev det tidligere Mærke kaldt et Trældomsmærke og sammenlignet med de »Brændemærker«, der skamskændede Fæstnings-Slaver. De Haansord, der paa denne Maade blev udslyngede mod det danske Rige, følte P. H. Lorenzen sig forpligtet til at gøre Indsigelse imod; men saa vendte man sig imod ham selv som et Værktøj i den danske Propagandas Tjæneste, der »syntes at ville nedtræde Hertugdømmernes Rettigheder i Støvet, udsaa Tvedragtens Sæd i Forsamlingen og handle i *urene* Hensigter.« Og da han saa vilde svare paa disse grove Beskyldninger, nægtede Præsidenten, Professor Falck fra Kiel, ham Ordet, under Paaskud af, at Forretningsordenen ikke tillod det, da han alt flere Gange havde talt. Men — lad det nu komme frem ogsaa her, hvad P. H. Lorenzen den 13. November 1842 skrev til sin Broder, Adjunkt Karl Lorenzen i Sorø, og som først er offentliggjort af hans Søn i den smukke Levnedbeskrivelse, hvormed han har ledsaget hans Billede i Illustreret Tidende:²⁾

»I Forgaars gik jeg over Rubikon. Mit Maadehold har hidtil ikke ført til andet, end at mine Modstandere Dag for Dag blev giftigere. I den sidste Tid indkom der næsten hver Dag ny fornærmelige Forslag, ved hvis Motivering Tiedemand, Gülich, Lübbes, Beseler og andre overbød Holsteneren Löck. Falck var aabenbart Ophavsmanden og

1) Fr. Barfod i Ill. Tid. for 1. Februar 1891. 2) 1891, Nr. 17.

sammen med Kommissarius fuldkommen enig om den hele Historie. Selv blev jeg skammelig insulteret af Tiedemand, hvorfor Falck vel kaldte ham til Orden, men samtidig under et intetsigende Paaskud forbød mig at svare derpaa. Efter at nu i Forgaars [11. November] et i højeste Grad onskabsfuldt og fornærmeligt Forslag af Güllich var vedtaget med stort Flertal, optraadte jeg og erklærede paa dansk, at alt det, der var forefaldet i de sidste Dage, havde fremkaldt den Beslutning hos mig fremtidig kun at betjene mig af det danske Sprog ved Forhandlingerne, og da jeg i Folkets Navn krævede som en Ret, at mine Foredrag skulde tages til Protokols paa dansk, saa vilde jeg spørge Kommissarius, om de nuværende Hjælpesekretærer var i Stand dertil. Denne Tale slog som et Lyn ned i en Krudttønde, det var en uforglemmelig Scene. Kommissarius forsikrede, at han ikke havde forstaaet mig (jeg tror ogsaa virkelig, at han ikke forstaar dansk, men des værre for ham og Kongen), hvorpaa jeg anmodede Falck om at oversætte min Tale for Kommissarius. Falck svarede haanlig, at han ikke vilde være min Tolk, Forsamlingen var tysk, mit Forlangende kunde ikke opfyldes, Protokollerne turde kun indeholde tysk. Jeg gentog fast og bestemt mit Forlangende. Omsider svarede Kommissarius, at han troede at have forstaaet mig, men [han vidste ikke, om Hjælpesekretærene kunde opfylde mit Forlangende. Nu erklærede Storm, at de af Forsamlingen valgte Sekretærer ikke vilde verificere en saadan Protokol. Andre skreg, at de ikke forstod mig, atter andre, at man fremtidig ikke vilde svare mig o. s. v. Jeg blev stadig staaende med Armene over Kors og svarede koldt og skærende: hvem der ikke vilde svare, kunde lade det være, hvem der ikke forstod mig, gjorde bedst i at vige sit Sæde for en anden, der forstod det Sprog, som over Halvdelen af det slesvigske Folk talte. Falck brugte nu Magt, forbød mig at tale mere og erklærede Mødet for hævet. — I Morgen

gaar Dansen atter løs. Jeg vil ikke vige eller vakle, komme hvad komme vil. Mit Liv staar i Guds Haand og er viet Fædrelandet.«

Det er om Lorenzens Optræden i det her skildrede Møde, at Stændertidenden kun indeholder disse Oplysninger: »Den deputerede fra Sønderborg talte dansk,« — »Deputeret Lorenzen fra Haderslev blev ved i det danske Sprog« o. s. v. endnu tre Gange. Det er fuldt værd at agte paa, hvordan han selv har opfattet Sagen. *I Folkets Navn krævede han som en Ret*, at danske Foredrag blev gengivne i Stændertidenden. Den, som ikke forstod dansk, gjorde bedst i at vige sit Sæde i den slesvigske Stænderforsamling, saa vist som *over Halvdelen af det slesvigske Folk talte dansk*. Det var *denne Kendsgerning*, der skulde stilles i Lys ved hans danske Tale. Der maatte en Gang göres Ende paa den Tilstand, da man med den kongelige Kommissarius i Spidsen lod, som om der ikke var nogen dansktalende Befolkning i Sønderjylland. — P. H. Lorenzen havde fuld Klarhed [over, at det var et afgørende Skridt, han foretog sig; derfor brugte han det fra Julius Cæsars Historie berømte Udtryk, at han var gaaet »*over Rubikon*«. Og han var sig bevidst, at det kunde komme til at svie haardt til ham selv: »*Mit Liv staar i Guds Haand og er viet Fædrelandet*.« Naar man ser ham, som han har tegnet sig selv »staaende med Armene over Kors«, da er der noget, som minder om Historiens største Optrin, hvor Talsmænd for Sandhedens Sag, naar de roligt har kunnet holde sig til at give den Vidnesbyrd, har lignet den faste Klippe midt i den stærke Brænding. Man kan blandt andet komme til at tænke paa Verset om Schweizer-Bønderne:

Modigt, roligt uden Mage
Hyrdestav mod højen Hal
Satte saa i gamle Dage
Schweits og Uri, Unterwald.

Om de følgende Dages Begivenheder foreligger der en Beretning fra P. H. Lorenzens Haand i et Brev, som han den 19. November skrev til Kongen, og hvoraf her skal anføres et Brudstykke: »Den 12. og 13. var ingen Forsamling, og den 14. afgav jeg til Præsidenten en Proposition paa dansk »at allerunderdanigst anmode Deres Majestæt om at ville drage Omsorg for, at kun saadanne Mænd blive udnævnte til Forsamlingens Embedsmænd, som besidde saa megen Færdighed i det danske Sprog, at de tilfulde forstaa et dansk Foredrag og formaa at føre samme til Protokollen«.« — Men Præsidenten nægtede siden at ville forelægge Forsamlingen den, »fordi den var skreven paa dansk.« Striden om min Beføjelse til at tale dansk begyndte igen. — Flere forlangte, at Præsidenten skulde aldeles forbyde mig at tale baade dansk og tysk; men denne tilstod, at han ingen Ret havde til at forbyde dansk Tale i Forsamlingen; derimod tilstedede han ej, at dansk Tale indførtes i Protokollerne, förend Hs. Majestæt udtrykkeligen havde tilladt det. Den 15. holdtes ingen Forsamling; men den 16. gik Præsidenten og Forsamlingen endnu et Skridt videre, idet Præsidenten befalede mig at tie, hvis jeg ej vilde tale tysk. Jeg forlangte som Folke-repræsentant Deres Majestæts Kommissarius' Beskyttelse imod denne vilkaarlige og voldsomme Behandling; men Hr. Kommissarius tav aldeles stille, og Præsidenten befalede mig at forlade Salen. Jeg forsikrede kun at ville vige for fysisk Vold, og Præsidenten erklærede ej at ville anvende den idag, men at ville sørge for, at jeg siden med fysisk Tvång formentes Indgangen til Salen, og hermed hævedes Forsamlingen. En Time herefter blev jeg ved en Haand-billet indbudt til den kngl. Kommissarius, hvor jeg straks mødte. Hr. Kommissarius truede først med at ville rekvi-rere Politiets Hjælp, for at forhindre min Adgang til Stænder-salen. Præsidenten indfandt sig kort derefter. Begge trængte nu ind paa mig, for at faa mig til at afstaa fra

mit Forsæt, fordi det vilde være Deres Majestæt ubehageligt, dersom der skulde opstaa offentlig Skandale.« De sidst omtalte Forhandlinger førte vel ikke straks, men dog senere til en Overenskomst, hvorefter P. H. Lorenzen mødte i Forsamlingen den 18. November, men uden at tale.

Brevet er trykt i L. Skaus Bog. Sammesteds er der meddelt en udførlig Beretning om Mødet den 16. November, affattet af P. H. Lorenzen i Forening med hans tilstedeværende Meningsfælle, Jepsen fra Rinkenæs. Nis Lorenzen kom først et Kvarter efter Mødets Slutning. I denne Beretning fortæller P. H. Lorenzen om en lang Formanings-tale af *Præsidenten*, som gik ud paa, at han burde føje sig og tale tysk og tilføjer: »Jeg var imidlertid bleven staaende, med korslagte Arme og kold som Is, i hvilken Stilling jeg forblev under hele Debatten, stadig med Øjnene stift heftede paa mine Modstandere.« *Lorenzen* svarede, at han ikke miskendte Præsidentens gode Hensigt, men at han holdt sig af Kærlighed til sit Fædreland og til det undertrykte danske Folk, forpligtet til at blive sit Forsæt tro, indtil Kongen forbød ham at tale dansk. Saa raabte Modstanderne: »Zur Ordnung, zur Ordnung!« *Præsidenten* raabte, at Lorenzen skulde tie, og spurgte, om Forsamlingen vilde tillade ham at tale dansk. De fleste rejste sig og raabte: »Nein, nein!« *Lorenzen* sagde: »Det er ulovligt, Hr. Præsident, hvad Forsamlingen har besluttet.« *Præsidenten*: »De skal tie stille!« *Lorenzen*: »Skal jeg tie stille, fordi jeg har forset mig, eller har handlet imod Lovén, eller fordi jeg taler dansk.« »Zur Ordnung, zur Ordnung!« brølte man igen. *Præsidenten*: »Ja, De skal tie, fordi De taler dansk.« Han oplæste en Paragraf af Stænder-Forordningen, og sagde: »I Medfør heraf kalder jeg Dem til Orden og befaler, at De skal tie stille.« *Lorenzen*: »Godt, Hr. Præsident.« Da der atter brølte: »Zur Ordnung, zur Ordnung,« opfordrede Lorenzen den kongelige Kommissarius til at beskytte ham mod Vold. Kommissarius

tav. *Præsidenten*: »De har vist Dem ulydig imod min Befaling, forlad Salen!« »Heraus, heraus!« brøltes der. *Lorenzen*: »Jeg viger kun for fysisk Vold.« *Præsidenten* tog rystende sin Klokke, men satte den hen, idet han sagde: »Idag vil jeg ikke bruge Magt imod Dem; men jeg skal sørge for, at De ved fysisk Magt bliver forhindret i atter at komme ind i Salen. Mødet er hævet for idag.«

Det er et spændende Drama, der opførtes paa Gottorp i hine November-Dage. Men skal det historiske Billede komme fuldstændig frem, saa maa der tillige dvæles ved P. H. Lorenzens Forhandlinger med sine Meningsfæller i Stænderforsamlingen, navnlig da med Nis Lorenzen fra Lilholt, ved hans betydningsfulde Brevveksling med Christian Flor i Kiel, ved dennes Skrivelser til Kongens Kabinetssekretær, J. G. Adler, og ved Beretningerne, der blev tilstillede den Stænderdeputerede i Viborg, Herredsfoged J. P. With — saa vel som ved den kongelige Kommissarius' og Præsidentens Indberetninger og de Overvejelser, som disse gav Anledning til i Kongens Raad. Efter hvad H. R. Hiort-Lorenzen har oplyst, forefindes der i Rigsarkivet en hel Række hidtil ukendte Aktstykker, der kan kaste Lys over Sagen, og som ventelig vil blive lagte til Grund for en Afhandling om den mærkelige og følgerige Tildragelse. Naar en saadan grundig Undersøgelse foreligger, kan der være Anledning til ogsaa her i Maanedsskriftet at vende tilbage til, hvad der vedrører selve den mærkelige slesvigske Stænderforsamling i November 1842. Men her maa det være nok med, hvad der allerede er fortalt, om *Gennembruddet*. Nu skal der peges paa, hvad der fulgte efter, og som vidner om en Rejsning af den danske Folkefølelse i en Styrke og i et Omfang, i og uden for Nordslesvig, i større og større Kredse, hvortil man kun finder faa Sidestykker i vor Historie.

Allerede den 21. November 1842 foreslog Justitsraad *J. P. With*, at Stænderforsamlingen i Viborg skulde indgive

en Adresse til Kongen med Bön om, at han vilde beskytte den danske Nationalitet i Nordslesvig, og en saadan Adresse blev kort efter vedtaget med 46 Stemmer mod 3, skönt den kongelige Kommissarius, *A. S. Ørsted*, modsatte sig den af al Kraft og paastod af et Brev, han »tilfældigvis« samme Dag havde faaet fra sin Ven, Etatsraad Falck, at være bleven overbevist om, at P. H. Lorenzen havde besmykket sin Sag.

»A. S. Ørsteds brat synkende Anseelse i det danske Folk skriver sig fra denne Tid,« bemærker H. N. Clausen i Optegnelserne om sit Levnet.

Grundtvig udtalte i den Nyaarstale, han kort efter holdt i »Danske Samfund«, sin Glæde over, at Sønderjyden, »*Angul Dane-Fostre*«, til Trods for sin ubarmhjærtige tyske Skolemester, havde erklæret, at han vilde *blive ved at tale dansk*. en Glæde, som blev dobbelt stor, fordi Nörre-Jyden, »*Amler Danefostre*«, paa Timen lod os høre: »Det sejer a med.«

Efter *H. N. Clausens* Fremstilling havde man ovre paa Øerne lidt vanskeligere ved at forstaa, hvad der stod paa Spil. Da den roskildske Stænderforsamling var sluttet, blev de Medlemmer af den, som var i Kjøbenhavn, tilligemed Stadens Borgerrepræsentanter indbudte til at samles hos ham den 30. November. Der blev forelagt et Forslag med flere Afstemningspunkter, og *Hvidt* overtog Ledelsen af Forhandlingen; »men det var, som om Ørsteds Aand svævede over denne Forsamling.« *Mörk-Hansen*, som henlægger dette private Møde til den 29. November, melder intet om den trykkede Stemning, men priser et Foredrag af *Hother Hage* paa et af *Balthasar Christensen* ledet *offentligt Møde* (30. November i Hotel d'Angleterre), hvor der efter *Tschernings* Forslag enstemmigt blev besluttet at tilstille P. H. Lorenzen en Tak-Adresse og at aabne en Mark-Subskription til en Hædersgave til ham.

Den 2. December 1842 svarede Kongen paa P. H.

Lorenzens Klage, at han »ikke kunde billige« hans Op-træden, fordi han ikke havde efterkommet Præsidentens Anmodninger — Lorenzen havde jo ytret nogle faa Ord, efter at Falck havde befalet ham at tie —, men at han paa den anden Side ikke kunde indrømme Stænderfor-samlingen Ret til at afgøre i ethvert enkelt Tilfælde, om en Deputeret maatte tale dansk, da dette stred mod de dansktalende Deputeredes »naturlige Rettigheder.« Kongen begærede Stændernes Betænkning om, hvorledes man kunde sikre de dansktalende Medlemmers virksomme Deltagelse, derved at deres Taler optoges i Protokollen i nøjagtig Oversættelse. Under den ny Forhandling, som denne kongelike Skrivelse fremkaldte, tog *Nis Lorenzen* 20. December Anledning af Advokat Gülüchs Tale om Frederik Rødsæg, der sov i et Bjærg, men en Gang vilde vaagne og hænge sit Sværd paa en tör Gren (Slesvig), som da skulde grønnes og overskygge hele Verden, til at bemærke, at det var altfor farligt at vække disse gamle Helte; ti *da vilde Holger Danske ogsaa vaagne*, og da vilde der opstaa en blodig Kamp, som var langt værre end den, der førtes med Mund og Pen.

I December 1842 foregik der for øvrigt et lille Optrin i Byen Slesvig, der vidner om, at det kunde medføre Fare for Liv og Lemmer at være sig sit danske Sindelag bekendt. P. H. Lorenzen har fortalt derom i et Brev til Fædrelandets Redaktion af 9. December 1842. To Dage i Forvejen havde der været Fakkeltog for Statholderen, Prinsen af Noer, og bagefter samledes der store Skarer udenfor det Hus, hvori de to Lorenzener boede. »De begyndte med at bombardere Vindues-Skodderne med Flasker og Stene under Brølet »Landesverräther«, »Propagandist« m. m. Skodderne holdt Bombardementet ud, medens Nis Lorenzen og jeg sad rolige i vor Stue og lod Pøbelen rase. Vi slukkede ikke Lampen, for at Pøbelen ikke skulde tro, at vi vare bange. Vi havde ladte Pistoler liggende paa

Bordet, og det var bekendt i Byen, at vi vilde skyde enhver paa Panden, der brød ind i vor Bolig. Kl. 12¹/₂ var atter alt roligt, og vi gik til Sengs.« Under et Fakkeltog for den »tyske« Stænderforsamling, ved hvilket man ogsaa vilde skræmme P. H. Lorenzen, spadserede han en hel Time paa Gaden med sine Venner, ja tændte endog sin Cigar ved en af Faklerne; det maatte derved, mente han, blive indlysende, at der ikke mere kunde være Tale om at fordrive ham.

I Julen rejste *P. H. Lorenzen* til Kjøbenhavn for at tale med Kongen, og den 4. Januar 1843 holdt Kjøbenhavns Borgere en smuk Fest for ham. — Grundtvig priste ham i en Kæmpevisse om »Hr. Peder fra Sønderborg«, der rider til Slesvig paa et Føl af Sigurd Fofnersbanes berømte Hest Grane, for at kaste sin Handske til Hr. Hartvig [Advokat Beseler]:

Han lære det skal mellem *Anguls* Börn
ej Dannemarks Venner uddøde;
stat op af Mulde, du gamle *Skrep*,
og kling som i Konningkamps Møde.

Den stumme har faaet sit Maal paany
som *Uffe* i Hedenolds Dage,
og Tyskere to til Ejderholm
han æsker som Uffe hin spage.

Hr. Peders Kamp »for Danmarks Tunge«, varslede Skjalden, skulde ikke glemmes i Bøgelund, »mens Fuglene kvidre og sjunge.«

Et aabent Brev, som P. H. Lorenzen først i 1843 udsendte til sine danske Medborgere gjorde et stærkt Indtryk paa de Bønder i Nordslesvig, for hvem den unge *Laurits Skau* fra Sommersted oplæste det, da de var samlede for at tales ved om, hvordan de skulde hædre den kække Talsmand for deres Ret. De vilde holde en Fest i Haderslev; men ingen af Byens Gæstgivere vilde tage imod dem;

saa maatte Kromanden i *Sommersted* rive Skillerummene ned i sit Hus, for at der kunde blive Plads til det Selskab, som maatte ventes. Det var 21. Februar 1843, at dette første politiske Gilde blev holdt af de danske Sønderjyder. Da man ud paa Natten vilde bryde op, var der falden høj Sne, og derfor blev mange sammen lige til Morgenstunden. Ved denne Lejlighed blev der forhandlet om en Sammenslutning af Nordslesvigerne til Værn om deres folkelige Ret. Men foreløbig blev det bestemt, at der skulde holdes en *Folkefest paa Skamlingsbanke den 18. Maj 1843.*

Det var et kongeligt Reskript, der sikrede Nordslesvigerne dansk Retspleje, hvis Treaarsdag man vilde fejre. Men der kom mere ud af Festen. Den højeste Del af det anselige Bakkestrøg med den vide Udsigt til alle Sider, men da navnlig over Binderup-Bugten til Fyen, blev indkøbt, og et *Skamlingsbanke-Selskab* blev dannet til at værne om denne Ejendom. En Stænderdeputeret fra Østifterne, *J. C. Drewsen*, mødte for at overgive P. H. Lorenzen Sølv-Drikkehornet, og Laurits Skau holdt den Tale, der gav Grundtvig Anledning til de bekendte Vers i en Sang til 28. Juni samme Aar:

Kan Munden vi faa ret paa Gang
til andet end at spise,
hvert andet Barn i Danevang
forstaar halvkvæden Vise.

For hvad vi fattes først og sidst,
til Lykke ej saa ganske,
men lidt dog baade her og hist
det er det ægte danske.

Derom sang nys en lille Fugl
i Syd paa Skamlings Banke,
og Synd det var at lægge Skjul
paa hele Folkets Tanke.

Vi fører Løver i vort Skjold,
af Hjærter tæt omsatte,
dem førte vi fra Hedenold,
og ingen Abekatte.

Paa Skamlingsbanke blev endelig den foreløbige Aftale truffen om Dannelsen af »den slesvigske Forening«, der traadte frem for Lyset den 12. Juni 1843, da *Hans Nissen* fra Hammelev valgtes til Formand, *L. Skau* til Sekretær og *Nis Steffensen* fra Hammelev til Kasserer. — Om Sommeren var H. Nissen og L. Skau paa Fær, hvor de kom til at tale ret aabent ud til Christian den ottende. — 18. September blev der ved en Fest i Grams Slotshave paa Kongens Fødselsdag overgivet Nis Lorenzen og en anden dansk Stænderdeputeret hver et Sølvbæger.

I Kjøbenhavn var der imidlertid dannet en Forening til Støtte for Slesvigerne i deres Kamp for det danske Modersmaal under Ledelse af den berømte »*Syvstjerne*« (*H. N. Clausen* var Formand, *J. C. Drewsen*, *N. P. Hansen*, *L. N. Hvidt*, *J. E. Larsen*, *N. I. Meinert* og *J. F. Schouw*). For at forhandle med denne Kreds drog de tre Bestyrere af den slesvigske Forening til Kjøbenhavn i Efteraaret 1843. Især Laurids Skaus Person vakte, som Clausen skriver, »ualmindelig Opmærksomhed«. Den 5. November samledes hundrede Mænd fra Kjøbenhavn med de tre Slesvigere til »en livfuld og oplivende *Fest paa Skydebanen*«. »Til Danskhedens Skaal« ved denne Fest skrev Grundtvig en Sang med Begyndelses-Linjen: »Møens Klint og Skamlings Banke«, hvori han anbragte P. H. Lorenzens: »Dansk vi blive ved at tale«, og sluttede med en Hentydning til Nis Lorenzens Tale:

Derfor hjærtelig »velkommen«
over Bølgen blaa!
Danemark i Alderdommen
skal forynget staa,

klarlig mindes Vermunds Dage,
Klang af Skrep og Sang af Brage,
og med *Holger Danske* trodse
hver en *Barbarosse!*

Den 29. Marts 1844 udkom et kongelig Patent, hvorefter kun *de* deputerede maatte tale dansk, som først vilde afgive den Erklæring, at de ikke kunde tysk. Dette bragte P. H. Lorenzen og hans fire Meningsfæller i Stænderforsamlingen til at erklære, at de ikke kunde møde i Stænder salen, saa længe *de* naturlige Rettigheder var dem nægtede, som Kongen tidligere havde indrømmet dem. Baade Flor og Clausen, Ploug og Skau fraraadede dette Skridt; men P. H. Lorenzen var urokkelig.¹⁾ — Videre indgav den slesvigske Forening en i meget bestemte Udtryk affattet Adresse til Kongen og offentliggjorde den 12. Juni en Erklæring, som paadrog Bestyrelsen en skarp Forfølgelse. — Det var i den ved alt dette fremkaldte Stemning, at *den anden store Skamlingsbanke-Fest* blev holdt 4. Juli 1844, som skal have talt 12000 Deltagere, og hvor *Grundtvig* i sin Sang mindede om Folke og i sin Tale baade om ham og om Uffe, medens ellers blandt andre *Orla Lehmann*, *Ploug* og *Goldschmidt* havde Ordet. Men særlig maa det mærkes, som Grundtvig bag efter skrev, at »Bonde-Sönnen, fra Sommersted, Laurids Skau, soleklart beviste, at Danne-mænd kan faa langt mere Dannelselse paa deres Modersmaal end paa latin og græsk og paa det underlige mesopotamiske Sprog«, som de skolerette »Latinere« kan udenad paa deres Fingre, og har möjsommelig skabt med dem; beviste det og forklarede bedre end nogen Præst, hvad det fjerde Bud »ær din Fader og din Moder, at det maa gaa dig vel, og du maa længe leve i Landet«, hvad det har med Fæderne-Landet og Moders-Maalet at göre.«

¹⁾ Naar man læser hans Brev til Christian VIII, vil man forstaa, at den ærekære Mand ikke vel kunde følge et Raad, som i og for sig var klogt.

I Viborg Stænderforsamling stillede Prof. *J. E. Larsen* Forslag om et Andragende til Kongen om kraftigt at støtte den danske Nationalitet i Slesvig, navnlig ogsaa ved danske Undervisningsanstalter. Paa Mødet den 16. Juli blev dette Forslag varmt anbefalet af Biskop *Tage Møller*. Der var Enstemmighed for Andragendet, da det forelaa til endelig Afstemning. Roskilde Stænderforsamling fulgte efter *H. N. Clausens* Forslag i Jydernes Spor, og en Adresse med over 20000 Underskrifter om samme Sag overbragtes senere Kongen af *J. Fr. Schouw*. Grundtvig skrev et Digt: »Viborg-Ting«, som først blev trykt 1885, hvori det hedder:

Fri som Fuglesangen,
raabte *jyske* Mænd,
tone over Vangen
Modersmaalet end,
over Mark og Skove,
Hedelyng og Vove,
over Tyras Hus
Danevirkes Grus!

Danefolkets Tunge
trods det *tyske* Nid
tale skal og sjunge
som fra Arildstid,
sjunge om det gamle,
det med nyt ophamle,
puste Blad fra Mund
ret af Hjærtens Grund.

Og ligesom han ved Nyaarstid havde kaldt Nörre-Jyden for Amllet-Danefostre, saaledes brugte han nu Lignelsen om Amllets Hævn over Fenge, der skulde gaa ud over alle dem,

som vil göre Kaal
paa vort Modersmaal.

Det er en underlig rig Tid de to Aar, som følger paa P. H. Lorenzens første modige Optræden som Modersmaalets Ridder midt i Fjendens Lejr. Det var en Tid, som kaldte den ene efter den anden af vore aandelige Høvdinge til at stille sig paa de danske Sønderjyders Side, og det var en Tid, da Begivenhederne kaldte Skjaldesangen frem; dette er nu vist med Hensyn til en af vore store Digtere; men der kan let fremhæves andre gode Sange, som de skildrede Begivenheder har fremkaldt. Her skal endnu kun mindes om Carl Plougs Vers:

Og se — det lysner alt i Syd:
 midt paa de tyske Tinge.
 Peer Hiort Lorenzen slog til Lyd
 med Modersmaalets Klinge;
 og Tyras Vold er rejst paa Tryk,
 og Slesvigs Bønder Ryg mod Ryg,
 vil slaa en Skanse fast og tryk
 om Danmarks gamle Rige!

Det bidrog yderligere til at oplive hine Aar, at *det første Studentertog til Upsala* fandt Sted i 1843. at det skandinaviske Samfund, som blev stiftet kort efter, blev forbudt af Kancelliet, og at nogle ansete Mænd, som Kancelliet ikke vilde have Sag med, straks efter stiftede *det skandinaviske Selskab*. Nordens Enhedssag mægtede lige som Danskhedens Sag i Sønderjylland at samle Mænd som Clausen og Grundtvig til Samarbejde. Det var det skandinaviske Selskab, som havde indbudt Grundtvig til at rejse med til Skamlingsbanke.

Men dersom der saa spørges, om den paa de mange livfulde og poetiske Optrin saa rige Tid har baaret en varig Frugt, da maa der særlig henvises til *Rødding Højskoles Oprettelse*.

»*Handsken er kastet*« — saaledes begynder Indledningen til det lille Skrift af Grundtvig, hvori han offentliggjorde Kæmpevisen om Hr. Peder fra Sønderborg — »ja, den er kastet fra begge Sider, og vi vil ikke, som Börn, trættes om, hvem der gjorde det først, ikke heller, som Filistere, tænke, at Kampen om *Slesvig* mellem *dansk* og *tysk* enten er Enkeltmands Værk, eller kan og skal afgøres med Næver. Kampen har nemlig længe været »fra *ifjor*«, og er aabenbar lige saa gammel som Naboskabet . . . ; og kunde Sværdet eller Tiden jævnet Trætten. da havde den været endt, mange hundrede Aar för *Danevirke* bygtes.«
 »*Alt det tyske, der findes herskende i Sønderjylland, er noget fremmed og fjendtligt, som vi derfor, med Aandens*

Hjælp, vil stræbe at fortrænge.« Det var i sin gode Orden, at Danmark raabte Hurra for P. H. Lorenzen, og at det bad Kongen hævde Danskens naturlige Ret i Slesvig. Men »hvad andet der end kan og maa göres, kun *ét vil forslaa*, og det er, at Danmarks Folk viser, det er bleven sig bevidst og fortsætter sit gamle Levnedsløb saa kraftig og elskelig, at Vennerne faa Lyst og Mod til at følge med, og Fjenderne faa Syn for Sagn om, at der er et *dansk Rige og Tungemaal*, der vel ej er skabt til at göre Erbringer, men dog i Stand til at forsvare sine gamle Grænser i det nærværende Aarhundrede, som i de forrige Aartusender!«

Altsaa: Kampen, der var indvarslet i Sønderjylland ved P. H. Lorenzens danske Tale den 11. November 1842, var *en aandelig Kamp*. Det gjaldt om, *at de danske aandeligt kunde blive stærkere end Tyskerne* i det gamle Grænseland. Maalet maatte være, *at det danske Folkeliv kunde vise sig saa kraftigt og elskeligt, at Sønderjyderne kunde faa Lyst til for Alvor at være med deri* — ogsaa de, som en Tid var bleven dragne af det tyske. Det gjaldt ogsaa om, at Fjenderne kunde blive nødte til at böje sig for den Kendsgerning, at det danske Folk var levedygtigt. Men hvad maatte der saa til, for at dette kunde naas? Der maatte aabnes »Lejlighed for alle *livlige* og *letnemme* Ungersvende, af høj eller lav Byrd, til at møde en folkelig, en *dansk* Dannelses, som de levende kan tilegne sig, og derved blive fortrolige med *Fædernelandet* i hele dets Tilværelse og med *Modersmaalet* i hele dets Rigdom, Fynd og Fylde. *Ungdommen* er nemlig ikke blot Rigets *Styrke*, men Ungdommen er ogsaa Livets Blomst og Aandens Skaber-Time, da de vide Udsigter, vi skal have Gavn og Glæde af, maa aabne sig for os, og da den Kærlighed, der skal opflamme os til et daadfuldt Levnedsløb, maa finde sin Gerning.«

Det var Grundtvigs kære, stadige Tanke om den folkelige Höjskole, hvor Modersmaalet skulde sidde paa Dronningstolen, hvor Kærligheden til Fædrelandet skulde opelskes, og hvor den voksne Ungdom kunde blive rustet til at øve Stordaad i ædle Fædres Spor, — det var denne Tanke, der trængte sig frem hos ham ved Budskabet om, hvad der var sket paa Gottorp, ligesom den havde meldt sig med Styrke hos ham, da Forordningen udkom om de raadgivende Stænderforsamlinger. Men naar han för altid havde gjort gældende, at det skulde være en af Staten oprettet Höjskole i Sorø, der skulde blive Midlet til at oplive Danskheden, saa blev det ham nu klart, at Öjeblikket var kommen, da der skulde handles, saa kunde Sorø Akademi ikke nu blive omdannet til en saadan Skole, da maatte Tanken søges virkeliggjort paa anden Maade.

»Derfor, alt hvad jeg *mægter*, det vil jeg, i Forbindelse og Forening med *Dannemænd af alle Farver*, gjerne bidrage til enhver Indretning, stor eller liden, som har til Öjemed at göre *Ungdommen* levende bekendt og kærlig igaaet med *Fæderneland* og *Modersmaal*, og med alt hvad der hører til at göre dem begge virksomme, ærede og glædelige, og det samme maa de *nu* alle, hver og en, som har glødet for gamle *Danmark!*«

Det er i Indledningen til »Nyaars-Ønske i Danske Samfund«, at man læser disse Linier. I selve Nyaars-Talen har Grundtvig meget stærkt fremhævet Nødvendigheden af *nu* at faa en dansk Höjskole rejst. Men da han holdt den, har han vist nærmest tænkt paa Sorø. Det var, da han skulde give den i Trykken, at han ikke kunde andet end i Forordet at tilföje et Vink om, at kunde Ønsket om Sorø ikke virkeliggøres, da var der endnu en Udvej.

Men ligesom det var P. H. Lorenzens danske Tale den 11. November, der bragte Grundtvig til at se, at nu maatte ingen Tid spildes, saa vilde Staten ikke oprette den danske Höjskole, da maatte Enkeltmænd rejse den, saaledes førte

den Bevægelse, hin Tale fremkaldte, ogsaa til, at der baade var Mænd til at stille sig i Spidsen for og Mænd til at yde Penge til Oprettelsen af Skolen, og til at den to Aar efter hin Tale kunde aabnes med et godt Hold Lærlinger.

P. H. Lorenzen, der kunde takke *den* historiske Sans, som var vakt hos ham i hans Ungdom, og *de* Kundskaber, som den havde dreven ham til at samle, for Dygtigheden, hvormed han havde kunnet kæmpe for Frihed og Fremskridt og væрге for Modersmaalet i Stændersalen, var hurtig bleven klar over, at der maatte *danske* Undervisningsanstalter til, om Nordslesvigerne skulde blive styrkede til at føre deres Sag igennem til Sejer. Da han derfor sidst paa Aaret 1842 rejste til Kjøbenhavn for at tale med Christian VIII, var det en Hovedsag for ham at lægge Kongen paa Sinde, at der maatte oprettes Skoler af forskellig Slags i Nordslesvig, i hvilke der blev undervist paa dansk. Han har været virksom for, at *den slesvigske Forening* satte Skolesagen paa sit Program som et af sine vigtigste Formaal. Hvad han har tænkt ved at læse det, som Grundtvig skrev i Flugt med Visen om »Hr. Peder fra Sønderborg«, og som maa være sendt til ham, kan vel ikke nu oplyses. Men da Præsten *Hagen*, som da var i Medolden, sammen med andre Præster i Egnen mellem Ribe og Tønder begyndte at forhandle med deres Venner blandt Landboerne om et Forsøg paa ad privat Vej at virkeliggøre Folkehøjskole-Tanken, saa skønnede P. H. Lorenzen, at det maatte Vestboerne ikke staa ene om, og han satte sin Kraft ind paa at faa den slesvigske Forening, der havde sin Styrke iblandt Haderslev-Egnens Bønder, til at arbejde sammen med Mændene i Vesteregnen om denne Sag. Da de tre Bestyrere for »den slesvigske Forening« i Efteraaret 1843 var i Kjøbenhavn for at forhandle med »*Syvstjærnen*«, var Spørgsmaalet om danske Undervisnings-Anstalter et af de vigtigste, der kom under Overvejelse, og ligesom Oprettelsen af Rødding

Höjskole blev den slesvigske Forenings egentlige Stordaad, saaledes vil »Syvstjernen« især blive ihukkommet, fordi den ydede kraftig Støtte dertil. *Grundtvigs* Rejse til Skamlingsbanke havde især til Maal at lykønske Sønderjyderne til, at de havde faaet Mod til at oprette Skolen i Rödning, saa man med god Grund kan sige, at han den 4. Juli 1844 holdt Indvielsestalen for Folkehöjskolen. *Johan Wegener*, som blev Skolens første Forstander, stod i nøje Forbindelse med P. H. Lorenzen, og han affattede den Erklæring, som bragte den slesvigske Forening en retslig Forfølgelse. *Christian Flor* har vist nok saa stor Del i at faa Samarbejdet i Stand imellem Vestboer og Østboer, imellem Nordslesvigere og Kjøbenhavnere, imellem Clausen og Grundtvig o. s. v., at Virkeliggörelsen af Folkehöjskoletanken ikke vel kan tænkes uden ham, som opgav sin Lærerstilling ved Universitetet for selv at forestaa Skolen, da Wegener efter et halvt Aar traadte tilbage. Det kan vel være vanskeligt nu at afgöre, hvordan Takken skulde udstykkes imellem ham og Hagen og P. H. Lorenzen. Men de høre alle tre til Rödning Höjskoles Fædre. Her, hvor der særlig skulde dvæles ved den sidstes Minde, maa det fremhæves, at han mere end nogen anden har Æren for, at Skolen kunde aabnes med et godt Hold (20) Lærlinger. Hvad det har at betyde, kan man maaske bedst skönne, naar man tænker paa, hvor svært det var for Kold i Begyndelsen af Halvtredserne at samle saa mange Karle, at han kunde faa en Skole i Gang paa Fyen. Det er det første Skridt, der koster. Og den, der nu oplever, at over 2000 unge Mennesker hvert Halvaar samles paa Skoler, der ikke forbereder til nogen Eksamen, har svært ved at tænke sig, hvad Möje det har kostet at faa saa mange samlet i Rödning den 7. November 1844, at Skolen kunde aabnes. P. H. Lorenzen havde en Sön blandt det første Kuld Folkehöjskole-Elever, og han har ved sin Indflydelse bragt adskillige Gaardmænd til at sende deres

Sønner til Rødding. En af hine Rødding Höjskoles første Lærlinger har fortalt mig, at P. H. Lorenzen fremhævede *Historie-Undervisningen* som Skolens vigtigste Fag. I hans Söns ovennævnte Artikel i »Illustreret Tidende« er det bleven meddelt, at det var paa en Rejse paa Landet i Rødding Höjskoles Ærinde, at P. H. Lorenzen paadrog sig den Sygdom, der førte til hans Død den 17. Marts 1845. Hans Helbred har været svækket i Forvejen. Politiske Modstandere har pint ham paa mange Maader. Hans Sønner døjede saa meget under deres Skolegang i Haderslev, at Faderen maatte sende dem til Sorø. De Hamborger-Huse, der havde Penge til Gode hos ham, lod sig bevæge til at trænge paa, for at faa deres Tilgodehavende udbetalt, medens det var svært for ham i en Hast at faa inddrevet, hvad han havde udestaaende. Denne økonomiske Krig tog haardt paa ham. I det hele synes han bedre at have kunnet staa i en Kugleregn end udholde Naalestik. De mange smaa Angreb udtönte hans Kraft, saa den Sygdom, der slog sig til, lagde ham i en tidlig Grav. Et større Mindesmærke blev ikke rejst for ham paa Sønderjyllands Grund, og nu kan der ikke tænkes paa det. Men ogsaa om ham har *den Rødding Höjskole* været et Minde, hvorom *A. D. Jørgensen* har skreven: »Det sandes endnu den Dag i Dag over hele Nordslesvig, at Modersmaalet blandt sine djærveste Talsmænd har ikke faa af denne Skoles Lærlinge fra denne og de følgende Tider.«

Her skal ikke dvæles ved, hvad Rødding Höjskole fik at betyde som Banebryder for den Höjskole-Bevægelse, som siden er vokset frem i og udenfor vort Fædreland. Men lad mig endnu med Hensyn til det, Grundtvig skrev i Anledning af P. H. Lorenzens Tale, gøre den Bemærkning, at dersom der har været Tider, da man mente at kunne føre den danske Sag til Sejer i Sønderjylland ad andre Veje end den, han pegede paa, da er de nu for længst forbi. Regeringen i Kjøbenhavn kan nu ikke værne om

de danske Sønderjyders »naturlige Rettigheder«. Men den *aandelige* Kamp for at tilbagevinde for det danske Folkeliv, hvad der en Gang har tilhørt det, kan fremdeles føres, og tager jeg ikke fejl, saa føres den nu djærvare dernede end nogen Tid. Der kan fremdeles i det øvrige Danmark arbejdes for at vise Venner, at det danske Folkeliv er saa kraftigt og elskeligt, at det nok er værd at have Lod og Del i det, og at vise Fjender, at det har Livskraft. Mindet om hine Dage i Fyrerne, da P. H. Lorenzen vandt sin Navnkundighed, maatte gjerne mane os til at holde dette Maal fast! — Der er nylig død en brav Mand, Mejeriforpagter *Burkardi* paa Birkendegaard, som var født og opdragen i Sydslesvig, men paa hvem det danske havde gjort et saa kraftigt og elskeligt Indtryk, at han havde sluttet sig til det med hele sit Hjærte, og som det er gaaet ham, er det vel gaaet adskillige Sønderjyder, at de ved at færdes i det øvrige Danmark er kommen til at opdage, at der kunde de rigtig godt finde sig hjemme. Mange andre er der, som i alt Fald ved at se Udviklingen af vort Landbrug, vort Mejerivæsen, vor Hedeplantning, vor Dampskibsflaade, har faaet langt større Forestillinger om, hvad vi kan udrette, end de havde først i Fyrerne, og det kunde jo vel være, at denne Fremgang i ydre Ting staaer i nogen Sammenhæng med en Vækst i aandeligt Liv og Oplysning. Men der er meget andet imellem os, som ikke gör noget tiltalende Indtryk paa Venner, og som ikke bidrager til at skaffe os Agtelse hos fremmede. Maatte det overvindes i de Aar, som kommer, saa vi mere og mere kunde blive et virkelig stærkt Rygstød for vore Landsmænd i deres daglige aandelige Kamp for deres Modersmaal og Folkelighed!

»Der er slaaet Reveille,« skrev Goldschmidt i »Cor-saren« i December 1842. »I have ikke hørt det? Det lød alligevel — der er slaaet Reveille! Trommerne gaa, vi danske staa om vor Moder, vort Fædreland.« Og saa

sluttede han: »*De danskes Kærlighed skal vokse ved Smerten!*« Mon han anede, hvilke Smerter Kærligheden til det danske skulde komme til at gennemgaa hos Sønderjyderne og hos dem, der har lidt og stridt for og med dem? Han har næppe, saa lidt som nogen anden, tænkt sig de Trængsler, der skulde komme, saa langvarige, saa mangfoldige og saa pinlige. Men det var et Spaadomsord: »De danskes Kærlighed skal vokse ved Smerten.« Kærligheden er vokset med Smerten hos de sønderjyske danske, der i P. H. Lorenzens Spor taler dansk og bliver ved at tale dansk, og den Kærlighedens Vækst har virket og vil fremdeles virke paa det danske Folk nord for Grænsen og øst for Lillebelt, som hans danske Tale paa Gottorp i sin Tid virkede.
